

»Euroopan tunnetuimpia freskomaalareita kuoli»

Suomen kieleen tutustuvat ulkomaalaiset tuntuvat yleisesti hämmästelevän sellaisia partitiivimuotoisen predikaattintäytteen sisältäviä lauseita, joista Setälän Suomen kieliopissa (§ 19) mainitaan esimerkkinä *Hän on maamme oppineimpia miehiä*. Tätä ilmaustyyppiä, jossa subjektin ja predikaatiivin välillä vallitsee sekä numerusten että kaasusten inkongruenssi, ei meille tuttuihin länsimaisiin kieliin voida kääntää ilman lukusanaan 'yksi' turvautumista. Niinpä ruotsiksi sama asia kuuluisi: *Han är en av de mest lärda männen i vårt land*. Ilmeisesti vieraiden esikuvien mukaan on suomeksikin ruvettu sanomaan *Hän on yksi maamme oppineimmista miehistä* (t. *oppineimpia miehiä*). Tämä tyyppi on katsottava sinänsä hyväksyttäväksi, joskin sitä aiheellisesti on pidetty turhan kömpelönä sellaisissa yhteyksissä, joissa *yksi* ei ole painollinen (vrt. Sadeniemi, Kielenkäytön kysymyksiä 72—; Saarimaa, Kielenopas 239; Nykysuomen sanakirja *yksi* II. 1. a). *Yksi*-sanana ohella on pyritty kyseisessä ilmaustyyppissä käyttämään myös pronomina *eräs*, mikä Sadeniemen (mt. 76) esittämällä tavalla varmaan selittyy siltä pohjalta, että aiemmin artikkelin tavoin viljeltyä *yksi*-sanaa kaihdettaessa on arasteltu sellaisissakin tapauksissa, joissa sanalla on numeraalin tehtävä. Toisin sanoen on käsitetty kielenhuoltajain neuvot epätasaisesti.

Eräät viimeaikaiset havainnot viittaavat siihen, etteivät kaikki kynänkäyttäjät myöskään ole tarkoin tajuneet, mistä on ollut kysymys, kun lause tyyppi *Hän on maamme oppineimpia miehiä* on asetettu tyyppin *Hän on yksi maamme oppineimmista miehistä* ~ *oppineimpia miehiä* edelle. Silloin tällöin näkyi nimittäin käytettävän yleensä superlatiivisen adjektiiviattribuutin määrittämää monikon partitiivissa olevaa substantiivia *attribuuttina*, jonka pääsanana on yksiköllinen substantiivi. Uudesta

Suomesta olen poiminut seuraavat esimerkit: »Euroopan tunnetuimpia freskomaalareita, saksalainen Albert Obert kuoli sunnuntaina Houstonissa Texasissa, jossa hän on asunut viimeiset seitsemän vuotta» (1. 4. 1964). »Puolueen johtavia teoreetikoita ja vallankumouksen valmistelijoita, Sirola-opiston johtaja Erkki Salomaa sanoo pelkistetysti ja nasevasti: - » (2. 2. 1966). »Naisen roolista on toinen viisaustieteilijä, maalaisliitton keskuksapuolueen tämän hetken tunnetuimpia poliittisia ajattelijoita, liseniaatti Hemanus esittänyt painaviksi tarkoitettuja mietteitään» (16. 2. 1966). Muita esiintymiä: »Suomen kuuluisimpia purjelauvakauden ylpeyksiä, kahvelikuunari Yxpila tulee tämän kuun lopulla kuvaan Kokkolassa - » (Helsingin Sanomat 9. 4. 1967). »Maamme tunnetuimpia oppilaitoksia Ressu täyttää tänään 75 vuotta» (television uutislahetys 7. 10. 1966).

Tällaiset inkongruentit substantiiviattribuuttirakenteet, jotka kieliopeillemme ovat aivan outoja, perustuvat ilmeisesti vastaavanlaisten predikaatiivien analogiaan. Sitä osoittaa sekin, että kysymykseen näyttää tulevan vain partitiivi, eivät koskaan muut sijamuodot. Sopii kuitenkin epäillä, olisiko analogiavaikutus johtanut kyseisten attribuuttirakenteiden syntymiseen, elleivät kielenkäyttäjät olisi hämärästi muistaneet, että tyyppi *yksi oppineimmista miehistä* on toisinaan syytä korvata tyyppillä *oppineimpia miehiä*. Että ohje koskee vain predikaatiivitapauksia, sen näyttävät jotkut siis unohtaneen. Kun on opittu, että — havainnollistaakseni asiaa vielä tyyppi-esimerkillä — lause *Professori A. on yksi (eräs) kuuluisimmista tiedemiehistämme (kuuluisimpia tiedemiehiämme)* on korvattavissa sujuvammalla lauseella *Professori A. on kuuluisimpia tiedemiehiämme*, niin on arveltu, että myös attribuuttirakenteinen lause *Yksi kuuluisimmista tiedemiehistämme professori A. sai kunnia-palkinnon* sopii muut-

taa asuun *Kuuluisimpia tiedemiehiämme, professori A. sai kunniapalkinnon*. Rakenne on siten katsottava hyperkorrektiksi muodosteeksi.

Huomionarvoista on, että inkongruentti partitiivimuotoinen attribuutti ei näy juuri liittyvän pääsanansa välittömästi. Erottamassa on tavallisesti toinen, vieläpä pilkun edeltämä attribuutti, joka tuntuvasti lieventää ristiriitaa, jonka aiheuttaa se, että attribuutin ja pääsanan kesken vallitsee sekä numeruksen että kaasuksen inkongruenssi. Vain yhdessä esimerkissä (viimeisessä) attribuuttia seuraa heti pääsanana eikä toinen attribuutti, mutta tässäkin tapauksessa attribuutin ja pääsanan välillä oli tauko.¹

Edellä mainittuja esimerkkejä ei käsitakseni mukaan voida katsoa korrektiin kielenkäytön mukaisiksi. Kuitenkin lienee aiheellista todeta, että mikäli monikon partitiivissa oleva attribuutti pannaan pääsanansa j ä l k e e n, se ei tunnu lainkaan niin häiritsevältä kuin pääsanana edeltäessään. Jos sanottaisiin esim.: *Ressu, maamme tunnetuimpia oppilaitoksia, täyttää tänään 75 vuotta*, lause kuulostaisi jokseenkin luontevalta. Pääsanansa seuraava substantiiviattribuutti on yleensäkin suhteellisen irrallinen — mikä kuvastuu myös vakiintuneesta välimerkinnästä —, joten inkongruenssi ei herätä sanottavasti huomiota. Lisäksi on mahdollista hahmottaa kyseinen virke niinkin, että partitiivi-ilmaus on jonkinlainen elliptisesti lyhennetty lauseen predikatiivi, ikään kuin lähtökohtana olisi siis virke *Ressu — joka (t. se) on maamme tunnetuimpia oppilaitoksia — täyttää tänään*

75 vuotta. (Tulkinta ei tietenkään ole tarkoitettu kielihistorialliseksi selitykseksi.) Tämäntapainen käytäntö ei nykysuomessa liene aivan harvinaista. Uskoisin johtuvan ensi sijassa sen luontevuudesta, etten ole tullut poimineeksi siitä kuin yhden ainoan todisteen: »Suuressa ja kuuluisassa puheessaan [poss.suff.!], jonka K.-A. Fagerholm, Suomen sosiaalidemokratian johtajahahmoja, piti Mannerheimin arkun ääressä helmikuun 4. päivänä 1951, painotettiin aivan oikein, että - - » (US 5. 6. 1967; Hufvudstadsbladetin suomennettua lainausta).

Lähelle edellisentyypisiä tapauksia tulevat seuraavanlaiset tietosanakirjojen esitystekniikalle luonteenomaiset partitiivirakenteet: »Oberth, Hermann Julius (s. 25 kesäk. 1894 Sibiussa), saks. rakettientutkija, avaruuslennon *uranuurta-jia*.» — Pappenheim, Gottfried Heinrich (s. 29 toukok. 1594 Treuchtlingessä Baijerissa, k. 17 marrask. 1632 Leipzigissä), P:n kreivi (v:sta 1628), ratsuväen kenraali, keisarillisten *sotapäälliköitä* kolmikymmenvuotisessa sodassa.» (Molemmat esimerkit Otavan Isosta Tietosanakirjasta.) — »Dostojevski, F. M., Riivaajat I—II / Dostojevskin *mahtavimpia teoksia* — luotaus ihmissielun pimeimpiin sopukoihin sekä samalla kuva 1800-luvun lopun venäläisestä yhteiskunnasta» (Otavan alennusmyyntiluettelo 1967).

Lienee tarpeetonta jäsentää tällaisia predikaatittomia jaksoja samoin kuin normaalilauseita, mutta ilmeistä on, että niissä esiintyvä monikon partitiivin käytö nojautuu samantapaiseen partitiivimuotoisen predikatiivin viljelyyn.

¹ Muistiinpanolippuuni olen kuulemakseni merkinnyt: »Maamme tunnetuimpia oppilaitoksia, Ressu, täyttää tänään 75 vuotta.» Voisi siis tulla kysymykseen myös sellainen jäsenys, että *oppilaitoksia* olisikin subjekti ja *Ressu* irrallinen täydennys. Partitiivisubjekti ei kuitenkaan sovi transitiivin predikaatin yhteyteen; kovin outo olisi sitä paitsi tällaisessa tapauksessa monikko subjektin numeruksena.

Todettakoon sivumennen, että samanlainen, vanhastaan outo attribuuttityyppi näyttää seuraavasta esimerkistä päätellen olevan syntymässä viron kieleenkin: »3. veebruaril 1965. aastal sai kuuekümneaastaseks meie *tuntumaid keeleteadlasi*, Emakeele Seltsi abiesimees, Eesti NSV Teaduste Akadeemia akadeemik, Tartu Riikliku Ülikooli professor Paul Ariste» (Emakeele Seltsi Aastaraamat 11 [1965] s. 272). Mallia on saatu tälläkin taholla varmas-ti predikatiivitapauksista (vrt. *Ta on Saaremaa mehi* ym. esimerkkejä; Jänes, Eesti keele grammatika I s. 145).

Rakennetyyppi *maamme oppineimpia miehiä* näyttää olevan tunkeutumassa toisenlaisiinkin tapauksiin. Viime kevään ylioppilasaineista olen merkinnyt kolme huvittavan samansisältöistä virkettä, joissa monikon partitiivin käyttö kiinnittää huomiota: »Historian kirjoista on tuttu Demosthenes, joka kärsi puheviasta, mutta josta sitkeällä harjoituksella tuli aikansa *etevimpää* [!] *puhujia*.» — »Hänestä tuli aikansa *etevimpiä* *puhujia*.» — »Demosthenes harjoitteli puhumista kiviä suussaan eikä hellittänyt ennen kuin hänestä kehittyi aikansa *etevimpiä* *puhujia*.»²

Tällaiset tapaukset eivät ole lauseenjäsenyyksen kannalta aivan selviä. Penttilän käsityksen mukaan on lauseessa *Pojasta kasvoi kaunis nuorukainen substantiivi nuorukainen* tulkittava predikatiiviksi (samoin lauseessa *Puheesta tuli lyhyt* adjektiivi *lyhyt*), joskin hän huomauttaa tällaisten substantiivisten predikatiivien olevan »hyvin lähellä subj:ia» (Suomen kielioppi s. 608—; vrt. myös s. 612). Aiemmin lienee ollut yleensä tapana katsoa vastaavanlaiset lauseenjäsenet juuri subjekteiksi (vrt. Terho Itkonen, Vir. 1958 s. 96; huom. myös tässä Virittäjän vihkossa s. 295). Uusimmassa suomen lauseopissa Paavo Siro pitää kyseistä lauseenjäsentä niin ikään subjektina; sitä hän nimittää kuitenkin sen erikoislaatua korostaen predikatiiviseksi subjektiksi (Suomen kielen lauseoppi s. 54). Edellisiin poimintoihin sisältyvä ilmaus (*aikansa etevimpiä*) *puhujia* olisi tietenkin mahdoton, jos se jäsenettäisiin subjektiksi: silloinhan olisi katsottava yhden miehen jakautuneen useaksi puhujaksi.

Voitaisiinko sitten selittää virkkeet predikatiivitulkinnan pohjalta hyväksyttäväiksi? Kieliopit mainitsevat yleensä predikatiivin esiintyvän paitsi *olla*-verbin joskus myös *tulla*-verbin yhteydessä, mutta esimerkit ovat aivan toisenlaisia (Setälän lauseopissa mm. *Kevät tuli lämmin*.

Oraat tulivat heikot ~ heikkoja. Puuro tuli mustaa; § 21). Kansankielen lauseoppia käsittelevästä kirjallisuudesta ei liioin tunnu löytyvän esimerkkejä tyyppistä **Hän tuli maamme oppineimpia miehiä*, puhumattakaan tyyppistä *Hänestä tuli maamme oppineimpia miehiä*, jota edellä siteerattut esimerkit edustavat.

Lausetyyppiä *Demostheneesta tuli aikansa etevimpiä puhujia* voi tuskin selittää viittaamatta kielenhuollon suosituksien osuuteen. Kun on opittu, että lausetyyppi *Demosthenes oli yksi (eräs) aikansa etevimmistä puhujista* (~ *etevimpiä puhujia*) voidaan muuntaa sujuvampaan asuun *D. oli aikansa etevimpiä puhujia*, ovat jotkut katsooneet aiheelliseksi muuntaa myös lausetyypin *Demostheneesta tuli yksi aikansa etevimpiä puhujia* asuun *Demostheneesta tuli aikansa etevimpiä puhujia*. Spontaanimminkin ilmaus tyyppiin voi kyllä ajatella syntyneen. Kun *olla*-verbin yhteydessä on mahdollista käyttää sekä useasta että yhdestä ainoasta oliosta puhuttaessa monikon partitiivissa olevaa predikatiiviva (*Pojat olivat luokan parhaita juoksijoita*. — *Poika oli l. p. j.*), niin saman kaavan mukaan on voitu *tulla*-verbin sisältävän lausetyypin *Pojista tuli luokan parhaita juoksijoita* rinnalle lisätä tyyppi *Pojasta tuli l. p. j.* Tämä selitys ei tunnu kuitenkaan sinänsä riittävältä, etenäkään kun lausetyyppi *Pojista tuli luokan parhaita juoksijoita* ei kiistattomasti jäsenny niin, että *juoksijoita* olisi predikatiivi; yleisimminhän se tajuttaneen subjektiksi.

Sanomalehdistä olen saksinut pari edellisiin ylioppilasaineiden esiintymiin rinnastuvaa tapausta, joissa predikaatti sattuu olemaan hiukan toisenlainen: »-[Voitto] Virosta on joka tapauksessa tulossa Suomen *parhaita hengellisiä kirjailijoita*» (HS 14. 12. 1966). »Tästä muodostuu Helsingin ympäristön *uuden-aikaisimpia asuntoalueita*, vakuuttavat vastaava rakennusmestari Alpo Paalanen

² Opettajat eivät olleet merkinneet virheelliseksi ainoakaan kyseisistä tapauksista. Tätä tuskin on kuitenkaan katsottava heidän varsinaiseksi kannanotokseen ilmaus tyyppiin hyväksyttävyyden puolesta.

(oikealla) ja Espoon kunnan rakennustarkastaja Klas Lagergren» (US 29. 12. 1962; puhe on Niittykummun alueesta).

Kun arvioidaan, pitäisikö puheena oleva monikon partitiivin käyttö katsoa hyväksyttäväksi (ja kielioppien esitys siten tältä osin riittämättömäksi), ansaitsee jälkimmäinen esimerkki erityistä huomiota. Ilmauksen *uudenaikaisimpia asuntoalueita* tarkoite on yhteydestä päätellen yksiköllinen, mutta periaatteessa se voisi tietysti olla myös monikollinen (vrt. *Taikinasta tulee pikkuleipiä*). Ei tunnu suotavalta, että kyseisen monikko-muotoisen lauseenjäsenen (katsottiinpa se subjektiksi tai Penttilän tapaan predikatiiviksi) tarkoite on tulkittavissa milloin monikolliseksi, milloin yksikölliseksi. Puheena oleva esimerkki olisi siis

jo tarkoituksenmukaisuussyistä korjattava *yksi*-sanaa pelkäämättä asuun *Tästä alueesta muodostuu yksi Helsingin ympäristön uudenaikaisimpia asuntoalueita*. Sellainen lause kuin *Demostheneesta tuli aikansa etevimpiä puhujia* on tosin yksiselitteinen eikä loukanne monenkaan korvaa, mutta johdonmukaisuuden vuoksi korjaisin senkin asuun *Demostheneesta tuli yksi aikansa etevimpiä puhujia*.³

Havaintoni viittaavat siihen, että kun suositetaan rakennetta *maamme oppineimpia miehiä* rakenteen *yksi (eräs) maamme oppineimmista miehistä* (t. *oppineimpia miehiä*) tilalle, on tarpeen selvästi korostaa neuvon koskevan vain predikatiivitapauksia, joissa predikaattina on verbi *olla*. Painollista *yksi*-sanaa ei tällaisissaakaan yhteyksissä ole syytä hylkiä.⁴

PAAVO PULKKINEN

³ Göran Karlsson mainitsee (Verba docent. Juhlakirja Lauri Hakulisen 60-vuotispäiväksi 6. 10. 1959 s. 339; Numerustutkielmia. Tietolipas 19 s. 100) kaksi Matti Kurjensaaren tekstistä huomaamaansa esimerkkiä: »Ståhlbergista tulee tsaarivaltaa vastaan käydyin sitkeän oikeustaistelun johtajia» (Taistelu huomispäivästä 35). »Siitä [nim. edistysmielisestä osuuskauppaliikkeestä] tuli myös keskeisiä tekijöitä, jotka muovasivat uudesti syntyneen sosiaalidemokraattisen puolueen henkeä» (ib. 147). Rakenteen korrektiutta Karlssonkin varovasti epäilee: »Tällainen ilmaisutapa on kuitenkin harvinainen, ja kaikki civät ehkä ole taipuvaisia sitä edes hyväksymään.»

⁴ Lukusanaa *yksi* näyttää joskus pyrityn vieromaan sellaisissakin tapauksissa, joissa se on predikatiiviadverbiaalina. E[rkki] R[eijonen] huomauttaa Virittäjässä 1926 vitsoessaan lehden omaa kielenkäyttöä, ettei sopisi sanoa »pitää yhtenä maailman tarkimmin luetteloiduista» (s. 105; suoranainen korjausohdotus jää esittämättä). S. 106 hän arvelee, että ilmaus »opintojen yhtenä päätarkoituksena» voitaisiin muuttaa asuun »opintojen päätarkoituksina». Reijonen ei liene aivan yksin jäänyt tällaisten kaavailujen kannattajaksi; samasta Virittäjän vuosikerrasta on osunut silmääni virke: »Jaakko Juteinin merkitys kirjakieleemme kehityksessä on yleisesti tunnettu; samoin sekin, että häntä viime vuosisadan ensi vuosikymmeninä pidettiin kieleemme parhaimpina tuntijoina ja viljelijöinä» (Felix Seppälä, s. 161).